

Drie eeuwen Artillerieuniformen!

Drie eeuwen artillerieuniformen. Een ontwikkeling van uit de eerste eenvoudige uniform - eigenlijk niets anders dan uit één soort materiaal gelijktijdig vervaardigde burgerkleding - die gedurende de 18e eeuw vrijwel parallel liep met de evolutie van de burgermode. Eerst in de periode omstreeks 1800, die wij meestal met de Franse tijd aanduiden, ontstaat er een typisch militaire stijl, die snel een hoogtepunt bereikt om na rond 1840 geleidelijk aan weer af te zakken tot de nuchtere eenvoud van de huidige gevechtsskleding.

De eerste uniformen van omstreeks 1680 bestonden uit een simpele wijde jas van grof blauw laken met grote wijde mouw-opslagen en koperen knopen, een blauw vest of camisol en een dito korte pofbroek. Hierbij werden blauwe kousen, zwarte schoenen en een breedgerande zwarte hoed gedragen.

De officieren droegen een dergelijke uniform van betere snit en van fijner laken. Vest, broek en kousen waren doorgaans rood en de hoed was versierd met een witte pluim. Als algemeen officiersdistinctief een oranje sjerp om het middel.

De burgermode volgend, werd de rok gedurende de eerste helft van de 18e eeuw iets slanker van snit, meer getailleerd met iets wijder uitstaande schoten.

De hoed evolueerde langzaam tot een driekante steek, aanvankelijk nog met vrij hoge randen, die gaandeweg lager werden.

De oorspronkelijke kleurencombinatie - blauw met rode uitmontering en koperen knopen - zou stand houden tot 1813 toe. Hoe zagen onze artilleristen er nu rond 1750 uit?

Zij droegen de hierboven reeds genoemde driekante hoed met zwarte cocarde en galons van "vals goud" langs de randen.

De rok was niet van het donkere indigoblauw uit onze dagen, maar van iets lichtere tint. De uitmontering, een klein kraagje, wijde opslagen, borstkleppen en voering, was vrij donker rood.

De borstkleppen maakten het mogelijk om de rok bij guur weer op de borst dubbel toegeknoopt te dragen, hetgeen geen overbodige luxe was, wanneer men bedenkt, dat overjassen omstreeks 1805 voor het eerst werden verstrekt.

Normaliter werden de borstkleppen echter omgeslagen gedragen, waardoor de - hier rode - voering zichtbaar werd.

Ook de panden werden in die tijd opgeslagen gedragen, waardoor de man bij het lopen niet zo gehinderd werd door de lange rokspanden. Door middel van haken en ogen werden de vóór- en achterpunten aan elkaar bevestigd, zodat ook hier de rode voering zichtbaar werd.

De officieren bleven echter de rok met loshangende panden dragen. Tamelijk nieuw waren nu ook de slobkousen, des winters zwart en van begin mei tot eind september wit, die over de gewone wollen kousen gedragen werden.

Maar de ontwikkeling schreed verder.

Van 1769 tot 1775 is de kleding misschien wel het fleurigst van de gehele 18e eeuw.

Weliswaar zijn de borstkleppen weer verdwenen en is de rok op de borst slechts versierd met één rij van 9 grote uniformknopen, maar de kraag is iets royaler gesneden en de opslagen zijn nu even wijd als de mouw en met 3 knopen bezet. Vest en broek zijn nu van wit laken en dat maakt het geheel veel vrolijker, vooral omdat het leerwerk nu ook wit is. De officieren hebben in de grote montering nu een gouden galon langs de voorpanden en dubbele galons langs de kraag en opslagen. De kleine montering is nagenoeg gelijk aan die van de manschappen. Als

officiersdistinctief, dat voor alle rangen gelijk was, een gouden nestel op de rechter schouder en de oranje sjerp om het middel.

Dankzij het onvolprezen "Jassenboekje" (zie Armamentaria 4) kan men de geleidelijke ontwikkeling van de uniformering volgen. Uit de kleine uniformwijzigingen van 1775, 1777, 1779, enz. ziet men dan ook duidelijk, dat om de 2 jaar nieuwe kleding verstrekt werd, een gebruik, dat tot in de tijd van de Bataafsche Republiek gehandhaafd is.

De wel aardig uitzierende, maar voor de artillerist toch erg onpractische, witte vesten en broeken werden in 1775 weer vervangen door blauwe en dat was tot 1789 wel de belangrijkste wijziging. In dat jaar kwamen de borstkleppen weer te voorschijn, thans echter van dezelfde stof als de rok met rode biezen afgezet.

Inmiddels had men na het herstel van het stadhoudelijk gezag in 1787 de zwarte cocarde vervangen door een oranje strik. De hoed was nu langzamerhand veranderd in de richting van een tweepuntige steek. De voorpunt was namelijk zo onbelangrijk geworden, dat deze slechts te zien was als een lichte welving in de bovenrand. De gouden galons langs de randen waren verdwenen, maar de hoed was nu versierd met een korte zwarte pluim, die al spoedig vervangen zou worden door een witte.

De kraag van de rok was niet meer liggend, maar vervangen door een staand kraagje van 2 2/3 duim hoogte. De opslagen waren nu zo nauw, dat zij gesloten moesten worden met een pat of gulp met 3 kleine uniformknopen. De omgeslagen panden waren versierd met hartjes van donkerblauw laken, omzet met een wit koordje en op de linkerschouder prijkte een rode schouderlap met witte biezen en franje.

De uniform werd gecombineerd met een blauw vest met rode biezen langs de randen en langs de zakkleppen, een blauwe broek en zwarte slobkousen.

Een nieuwe loot aan de oude stam

In de nadagen van de Republiek der Vereenigde Provinciën ontsproot nog een jonge loot aan de oude stam van het wapen van de artillerie. Onder invloed van de dreigende oorlog met de Franse republiek werd in navolging van andere staten een korps Rijdende Artillerie opgericht. De uniform van dit nieuwe korps was ongeveer dezelfde als voor de rest van het wapen, echter met enkele verschillen, voortvloeiend uit de taak, die het korps moest verrichten.

De hoed was van het model als voor de cavalerie, breder en hoger dan die voor de korpsen te voet. Dok hier was de hoed gesierd met een zwarte, later een witte pluim.

De rok had kortere panden dan die van de artillerie te voet, maar was overigens op dezelfde manier uitgemonsterd.

Het vest was iets anders van snit maar eveneens blauw met rode biezen. Een rijbroek van okergeel laken en hoge ruitlerlarzen voltooiden het beeld van de eerste "Rijders".

Waar de kanonnier van de Artillerie te Voet met geweer, bajonet en korte sabel bewapend was, kreeg de Rijdende Artillerist een cavaleriesabel en pistool om zich te verdedigen.

De officieren waren weer hetzelfde gekleed als de troep met uitzondering van het vest, dat hier ook okergeel was.

Als distinctief gouden epauletten met voor alle rangen dikke franje (bouillons).

Aldus gekleed nam de artillerie deel aan de laatste wanhopige poging om de oude Republiek te redden.

Naar een nieuwe staatsvorm

Nadat de Fransen in de winter van 1795 onze bevroren grote rivieren overgetrokken waren, was het spoedig gedaan met de Republiek der Vereenigde Provinciën. Met hulp van de "bevrijders" werd een nieuwe "Bataafsche" republiek gesticht.

Het behoeft daarom geen verwondering te wekken, dat de Franse invloed bij de organisatie en uniformering van het nieuwe leger duidelijk zichtbaar was.

Over de uniformering van de Bataafsche artillerie kan ik echter kort zijn, aangezien deze in Armamentaria 11 uitvoerig is behandeld.

De veranderingen, die onder Franse invloed tot stand kwamen, maakten echter geen inbreuk op normale ontwikkeling van de militaire mode.

Misschien was de meest spectaculaire vernieuwing in dit tijdvak de invoering van een huzarenuniform voor de Rijdende Artillerie in het jaar 1804. Gelukkig bleef men hierbij toch vasthouden aan de traditionele kleurencombinatie, blauw met rode uitmonstering.

Ook ziet men voor het eerst een compagnie artillerie deel uitmaken van een elitekorps, n.l. de Garde van de Raadpensionaris.

Van Republiek tot Koninkrijk

Het jaar 1806 bracht het einde van de "Bataafsche Vrijheid". Op de dringende bede van de bevolking bestijgt Napoleon's jongere broeder, Lodewijk Napoleon, de troon van het "Koninkrijk Holland".

De nieuwbakken koning is een ijverig man. Van de vroege morgen tot de late avond zit hij aan zijn schrijftafel en vaardigt decreten uit. Decreten, waarvan een groot deel betrekking heeft op de organisatie, kleding en bewapening van zijn leger. Decreten, die voordat zij ten uitvoer gebracht kunnen worden, reeds door andere achterhaald zijn.

De artillerie gaat onder zijn bewind in status omhoog. Tezamen met de pontonniers en mineurs wordt de artillerie ondergebracht in het "Koninklijk Korps Artillerie en Genie".

De gekruiste kanonnen met kroon

In verband met het voorgaande zal het geen verwondering wekken, dat het embleem van de gekruiste kanonnen met de kroon spoedig in de kledingvoorschriften vermeld wordt.

Het zou op de knopen en op de schako gedragen worden, maar dit kwam, zoals vele van de koninklijke besluiten, helaas niet tot uitvoering.

Wel ontstond er uit de stroom van decreten een nieuw en voor die tijd moderne uniform voor de artillerist.

De grote tweepuntige steek uit de Bataafsche tijd moest plaats maken voor een schako met rode vangsnieren en dito pijnappelvormige pompon boven de zwarte cocarde ter linkerkant. Aan de voorzijde kwam niet de oorspronkelijk daar gedachte versiering van overkruis liggende kanonnen met de kroon daarboven, maar een granaat van geel koper.

De rok kreeg ook een moderner snit, waarbij de panden korter waren dan tevoren en de borstkleppen meer vierkant gesneden werden, zodat het vest nagenoeg geheel bedekt werd.

De ouderwetse lange slobkousen werden vervangen door korte, waardoor de broek verlengd moest worden tot even boven de enkels. Voeg hierbij nog wit, over de borst gekruist, leerwerk en het beeld van de kanonnier anno 1807 is compleet.

De officieren bleven een rok met lange panden dragen en gouden epauletten, die nu verschillend waren volgens de rang.

Verder waren zij gerechtigd om buiten dienst en in kleine tenue een eenvoudige frak met één rij knopen op de borst te dragen; meestal in combinatie met een grote tweepuntige steekhoed met zwarte cocarde, gouden lis en hoedkwastjes.

Aan de uniformering van de Rijdende Artillerie behoefde niet veel veranderd te worden. De naar Frans voorbeeld in 1804 ingevoerde huzarenuniform was volkomen up to date. Alleen werd de huzarenmuts nu vervangen door een schako zoals de Artillerie te Voet ook droeg; hier echter met een rode staande pluim in plaats van de pompon. Aan de voorzijde het

nummer van de compagnie van geel koper. Ook de sabeltas was met het compagniesnummer in koper versierd.

Al dit fraais zou echter alleen des zomers en bij plechtige gelegenheden gedragen mogen worden. Voor winterdracht was er een donkerblauwe frak "à la houssarde" - d.w.z. met puntig gesneden opslagen en borstkleppen - met rode kraag, voering en biezen. Mét het rode vest met 5 rijen koperen knopen, was het ook een uniform om trots op te zijn.

Het fraaist waren de trompetters, die de dolman in gewisselde kleuren droegen, d.i. rode dolman met tamelijk licht blauwe tressen en galons. Hierbij ook een rode nauwsluitende broek, fraai versierd met blauwe galons en z.g. figuurtres.

De officieren droegen meestal een frak met gouden epauletten volgens rang. Sommige veroorloofden zich de luxe van een rood vest met gouden tressen en vergulde knopen, anderen voelden blijkbaar meer voor een frak met één rij knopen. Algemeen werd hierbij een hoed gedragen met hoge rode pluim.

Met de artillerie van zijn Garde had Lodewijk meer te stellen. Het wel en wee van dit onderdeel is uitvoerig behandeld in *Armamentaria* 8. Het belangrijkste was, dat Lodewijk niet tevreden was met de compagnie Artillerie te Voet, die hij bij zijn troonsbestijging bij de Garde aantrof. Daarom werd alles in het werk gesteld om daarvan een compagnie Rijdende Artillerie te maken.

Toen dit gelukte, kon er een uiterst fraaie uniform voor ontworpen worden. Deze bestond uit een donkerblauwe dolman met rode kraag en opslagen, gele tressen en galons. Hierbij een broek van Hongaars model, eveneens met gele galons en treswerk.

De schako had geel galon om de bovenrand en gele vangsnieren. De zwarte cocarde met gele lis zat aan de voorzijde en was bekroond met een hoge rode pluim.

Voor de officieren waren de tressen en galons van goud, een uniform zó kostbaar, dat de meeste officieren de betaling daarvan over verscheidene jaren hadden moeten uitstrekken, wanneer de Koning hen niet een ruime gratificatie gegeven zou hebben. In dagelijkse en kleine tenue werd weer een frak met rode biezen om kraag, opslagen en borstkleppen gedragen. Behalve de epauletten werden op de rechterschouder nog gouden nestels gedragen. Het rode vest was ook rijk versierd met gouden tressen en galons.

Stukkenrijders en karrenknechts

De mannen, die belast waren met het transport van het geschut stonden oorspronkelijk niet erg hoog in aanzien.

Nu was het vervoer van het geschut gedurende het grootste gedeelte van de 18e eeuw in handen geweest van gehuurde of gepreste voerlieden, die bij het minste of geringste gevaar meestal de benen namen.

Eerst in de laatste jaren van de eeuw werden deze voerlieden in een militair korps "Canonrijders" georganiseerd.

Deze lieden waren nauwelijks geuniformeerd: een blauwe bombazijnen kiel met rode kraag en opslagen, een overbroek van wollen stof, een leren muts en halve laarzen was alles wat hun verstrekt werd.

De onderofficieren, primeurs en commandeurs geheten, waren ongeveer hetzelfde gekleed als die van de Rijdende Artillerie, waaruit zij waarschijnlijk afkomstig waren.

In de Bataafsche tijd was het maar weinig beter met hun uniformering gesteld, maar de stukrijders of karrenknechts kregen nu tenminste een buis van ordinair blauw laken met een klein rood staand kraagje en dito opslagpatten. Verder een hoed, een blauw lakense jas en een ransel.

Officieren en onderofficieren waren weer gekleed in de stijl van die van de Rijdende Artillerie, maar kenbaar door een rode pluim met zwarte top op de hoed.

Ook onder Lodewijk Napoleon bleven zij, wat de kleding betreft, achtergesteld bij de kanonniërs. De treincompagnieën, behorende bij de Artillerie van Linie, moesten volstaan met een korte blauwe rok met rode voering en biezen en witmetalen knopen, blauwe broek met hoge laarzen en een schako met rode pompon en witmetalen schakoplaat en stormbanden. De compagnie-trein van de Garde was in overeenstemming met haar status als Garde-korps iets fraaier uitgedost. De rok had op de kraag en op de borstkleppen gele lissen met kwastjes; de broek Hongaarse knopen van geel galon op de dijnen en de schako een rode pluim en gele vangsnieren.

De periode van de inlijving bij Frankrijk overslaand, ziet men in 1813 de wedergeboorte van het Nederlandse leger.

De artillerie bestond toen uit Artillerie te Voet, Rijdende Artillerie, Artillerie Nationale Militie en Artillerie-trein. Zoals dat onder dergelijke omstandigheden gebruikelijk is, duurde het enige jaren voordat de organisatie, de kleding en uitrusting hun definitieve vorm kregen.

Behalve de Artillerie-trein, was het gehele wapen weer in het blauw gekleed, thans echter met zwarte uitmontering, rode voering en biezen, koperen knopen.

De Artillerie te Voet droeg daarbij een schako met oranje cocarde, geelkoperen plaat met daarop een gekroonde W en een langwerpige pompon van rode wol met zwarte top. Verder een nauwsluitende grijze broek met korte zwarte slobkousen. Wit leerwerk.

Bij nadere voorschriften van 9 januari 1813 zou de schakoplaat worden vervangen door een grote, diadeemvormige koperen plaat met op de voorzijde een granaat. De rok was van Engelse snit, d.w.z. met slechts één zijde van de panden omgeslagen.

Op de schouders ziet men nu donkerblauwe "wings", bezet met rode galons. De nauwe broek is vervangen door een wijde grijze broek over dito slobkousen.

De Artillerie Landmilitie, later Nationale Militie genoemd, had ongeveer dezelfde uniform. De schakoplaat was gedurende de eerste jaren na Waterloo nog van een speciaal model met het opschrift "*Voor Oranje en Vaderland*". De koperen knopen droegen de letters L. M. en de rok was zonder wings op de schouders.

Ook na 1819, toen schakoplaat en knopen dezelfde werden als van de artillerie van de staande armee, bleven de miliciens nog steeds van de wings verstoken. Pas in 1829 kregen beide categorieën volkomen identieke uniformen.

Inmiddels was de Artillerie te Voet meer mobiel gemaakt en werd de naam Veldartillerie voor het eerst gebruikt.

Dit bracht met zich mede, dat er bereden kanonniërs-stukrijders, onderofficieren en trompetters kwamen, die grijze, met leer bezette rijbroeken ontvingen. Voor het overige bleef de uniform in grote trekken hetzelfde. De wings van de rok waren nu van rode wol en de langwerpige pompon op de schako was nu vervangen door een ronde bal in dezelfde kleuren, dus rood met zwarte top. De grote schakoplaat moest nu plaats maken voor de gekruiste kanonnen met kroon, die reeds eerder voor de Rijdende Artillerie ingevoerd waren.

Ten slotte kreeg de schako nu ook een koperen stormketting, die aan leeuwenkoppen van hetzelfde metaal waren bevestigd.

De trompetters waren gekleed als de kanonniërs-stukrijders, echter met gele in plaats van rode wings op de schouders en met een geel galon om de kraag.

De staftrompetter was echter de mooiste man van het bataljon met zijn kolbak en zijn rode rok met blauwe uitmontering en gouden galons om kraag en opslagen. De trompetsnoeren waren rood met blauw doorvlochten en met rode kwasten.

De Rijdende Artillerie

Deze droeg in de dagen van Waterloo eveneens een blauwe rok met zwarte kraag en opslagen, rode voering en biezen. Op de schouders blauwe wings, bezet met gele smalle tres. Grijze rijbroek met Hongaarse knopen van zwart galon op de dijnen en huzarenlaarzen.

De schako had, evenals die van de Artillerie te Voet, een geelkoperen schakoplaat met W en kroon, maar bovendien nog een zwarte pluim en gele vangsnoeren.

De schakoplaat zou spoedig vervangen worden door de gekruiste kanonnen met de kroon en de gele vangsnoeren evenals de gele galons op de wings door rode. Ten slotte zou ook de korte rijbroek plaats moeten maken voor een lange grijze, met leer bezette rijbroek met een streep van rood laken op de zijnaden.

In 1821 zou de uniform een definitieve uitvoering krijgen. Hierbij kreeg de schako het voor het Nederlandse leger zo typerende kleine achterklepje en bovendien een rode bolvormige pompon, waarin de zwarte pluim gestoken kon worden.

Op de rok nu wings van rode wol en op de rokspanden granaten van blauw laken.

Overal op de uitrustingsstukken, waar tot op dat tijdstip de gekroonde W voorkwam: op de koppelplaat, op de patroontas en op de schabrak werd deze vervangen door een springende granaat. Als z.g. kleine kleding werd een donkerblauwe stalmuts met rode band en dito bies om de bol, een donkerblauw stalbuis en een donkerblauwe manteljas verstrekt.

Een tweetal jaren later zou het laatste grijze kledingstuk, n.l. de rijbroek door een donkerblauwe worden vervangen.

Het equipment bestond uit een brede witleren sabelkoppel met een koperen slotplaat, waarop een granaat; een patroontas met een granaat op het blad, een patroontasbandelier van wit leer met koperen leeuwenkop, kettinkjes en ruimaalden, koperen ova le gesp, passant en stootplaat.

De trompetters waren zeer schilderachtig gekleed in rode rok met zwarte uitmonstering, donkerblauwe biezen en voering.

Gele granaten op de panden, gouden galon om de kraag en donkerblauwe epauletten met gouden galons afgezet en franje van geel kemelshaar en goud. Hierbij een zwarte kolbak met rode zak en gouden kwast, rode bal met witte staande pluim, rode vangsnoeren en koperen stormketting.

Zwart fluweel

De officieren van de artillerie droegen in het algemeen dezelfde uniform als de manschappen; die van de Veld- en voetartillerie echter met lange panden aan de rok en de zakkleppen in de breedte. Alle hadden de kraag en opslagen van zwart fluweel. Men wil hierin wel eens een traditie zien, afgeleid van de tabbaard van de geleerde of van de fluwelen mantels, die eertijds de z.g. "edellieden van het geschut" gedragen zouden hebben. Het verhaaltje is aantrekkelijk, maar het slaat op niets.

Ten eerste kan men moeilijk van een traditie spreken, wanneer gedurende meer dan een eeuw nimmer fluweel en nimmer zwart voor de uitmonstering gebruikt is.

Voorts ziet men in de uniformgeschiedenis vaak, dat de officieren van een onderdeel, of het nu infanterie, cavalerie of artillerie was, dat zwarte uitmonstering had, deze van fluweel droegen. Zwart is n.l. een nogal saaie kleur en het fluweel gaf nog enig leven aan de uniform.

Alles wat bij de manschappen van koper was, garnituur van de schako en van de patroontas, de knopen, enz., was voor de officieren van verguld metaal. Bij de officieren van de Rijdende Artillerie was zelfs de patroontas geheel van verguld koper met een granaat op het blad.

De rangen werden onderscheiden door de epauletten, die voor de hoofdofficieren met gouden bouillons (dikke franje) en voor de subalternen van dunne franje of torsade waren.

Bij de Rijdende Artillerie was er bovendien nog verscheidenheid in de kwasten van de vangsnoeren, n.l. twee grote en één kleine kwast van bouillons voor de hoofdofficieren, twee grote kwasten van bouillons voor de kapiteins en twee grote kwasten van torsade voor de luitenanten.

Ook de gouden galons om de schabrak of waltrap waren verschillend van breedte volgens de rang.

Nog vóór het begin van de krijgsverrichtingen in de zuidelijke Nederlanden werd nog een nieuw model schako voor het gehele leger, uitgezonderd de cavalerie, aangenomen.

Deze was breder en lager dan het vorige model en werd vanwege de vorm in de wandeling het "haringtonnetje" genoemd. De brede stormbanden, bezet met koperen plaatjes, waren dan de haringen. Te velde en in kleine tenue werd een overtrek van zwart gewast doek gedragen met alleen de rode pompon en de stormbanden daar buiten.

De grijze kleur van de broeken en overrokken van de Veldartillerie werd nu vervangen door een lelijke donkergrijze kleur, die bekend stond als "maringo".

In deze laatste uniformen waren onze artilleristen gekleed gedurende de krijgsverrichtingen in België en het langdurig verblijf in de kantonnementen in Brabant.

De stiefkinderen van Sinte Barbara

Hoe was het na 1814 met de stukrijders gesteld? Deze waren evenals in de voorgaande tijdvakken nog steeds ingedeeld bij een afzonderlijk onderdeel, de Artillerie Trein.

Wat betreft de kleding waren zij nog steeds achtergesteld bij de kanonniers. Zo kregen zij in 1814 een grijze rok met zwarte uitmonstering, rode biezen en voering en witmetalen knopen. Het leerwerk was zwart. Dit alles om deze, uit de Landmilitie getrokken, boerenzoons toch te kunnen onderscheiden van de echte artilleristen van de staande armee.

In 1817 werd de kleur van de uitmonstering zelfs veranderd in oranje, de uitmonsteringskleur van de Landmilitie, met behoud van het witte metaal voor de knopen en voor de inmiddels ingevoerde gekruiste kanonnen op de schako. Deze laatste was bovendien nog voorzien van een zwarte pluim met oranje top. Geleidelijk aan werd de uniform aangepast aan de normale artillerieuniform, zodat toen in 1823 de Artillerie Trein werd opgeheven de stukrijders, met hun toenmalige kleding, konden overgaan bij de Veldartillerie.

De in datzelfde jaar opgerichte Artillerie Transporttrein, bestemd voor het vervoer van de artillerie-reserveparken, enz., was gekleed als de Veldartillerie maar zonder de zwarte uitmonstering.

De trompetters waren, evenals die van de Rijdende Artillerie, in het rood gekleed. Zij droegen in plaats van de kolbak een schako als voor de troep. Er zijn aanwijzingen, dat vóór 1821 een rode schako gedragen werd. De trompetsnoeren waren als bij de Rijdende Artillerie.

Onder de laatste twee Koningen (1840-1890)

Nadat Koning Willem II in 1840 de regering aanvaard had, trad er een tijdperk van veel veranderingen in, zowel wat betreft de organisatie als de kleding en uitrusting van het leger.

Op het gebied van organisatie is voor ons de uiteindelijke scheiding tussen Veld- en Vestingartillerie van belang.

Wat betreft de kleding had het voorafgaande tijdperk nog iets van de "panache", de zwierigheid, van het Eerste Keizerrijk.

Nu brak echter een tijd van versobering aan, een proces dat tot op de huidige dag zou voortgaan.

Kenmerkend voor de regeringsperiode van Koning Willem II is de hoge, naar boven smal toelopende schako met bovenop een platte ronde pompon, aanvankelijk van saai maar sinds 1847 van metaal. Voor de artillerie bestond het geelkoperen garnituur van deze schako uit een lis met knoop om de oranje cocarde te bevestigen, gekruiste kanonnen met kroon en stormbanden met een granaat op de rozetten.

In marschtenue werd een overtrek van zwart gewast doek met daarop het volledige garnituur gedragen.

Zuinige Hollanders als wij waren, gaven wij aan de miliciens een bordpapier schako, met schellak versterkt, om onder het hierboven beschreven overtrek te dragen. Dat was van buiten af niet zichtbaar en veel goedkoper.

Een tweede hoofddekseel, dat overigens veel langer gedragen is', n.l. tot aan het einde van de z. g. blauwe periode in 1912, was de nieuw model veldmuts.

Deze was afgeleid van het klassieke model, zoals dat tijdens het Empire gedragen werd. Een muts, die aangeduid was door rode biezen en door het kwastje aan de voorpunt, met een V-vormig ingesneden opstaande rand met aan de voorzijde een geborduurde rode granaat.

Verder was bepalend voor dit tijdperk, dat de lelijke donkergrijze broek vervangen werd door een lichtblauwe.

De overkleding, kapotjas, overrok, enz., die eveneens donkergrijs was werd nu donkerblauw. Dat bij de Veld- en Vestingartillerie de rode wings vervangen werden door epauletten van gele saai, is van ondergeschikt belang.

Belangrijker is misschien, dat de Veldartillerie nu werkelijk tot de bereden wapens werd gerekend. Dat kan men zien in de invoering van de patroontas met bandelier voor alle beredenen van dit onderdeel.

Het komt ook tot uitdrukking in de verandering in de rok van de officieren. Droegen deze tot 1845 alle de rok met lange panden, in bovengenoemd jaar kregen die van de Lichte Veldartillerie en in 1848 de overige veldartilleristen een rok met korte panden zoals de manschappen droegen. Uiteraard met de kraag en opslagen van zwart fluweel en sinds 1848 met gouden granaten op de panden. De officieren van de Lichte Veldartillerie kregen in 1845 ook de giberne met de gekruiste kanonnen en kroon op het dekseel.

De bandelier was van wit verlakt leder. In 1848 droegen alle officieren van de Veldartillerie de giberne, maar thans aan een bandelier van zwart verlakt leer, dat in marschtenue in een overtrek, bezet met kleine uniformknoopjes, gedragen werd.

Het garnituur was hetzelfde als nog heden ten dage, vergulde leeuwenkop, kettinkjes en ruimnaalden, gestoken in een schild waarop een granaat als versiering; verguldmatalen ovale gesp, passant en stootplaat.

Maar de uniformen zouden nog eenvoudiger worden.

De lichtblauwe broeken en rijbroeken werden in 1853 vervangen door donkerblauwe en in het jaar daarop werd een nieuw, lager model schako ingevoerd.

Was het vorige model al niet bijzonder fraai, dit model was nog lelijker. Aan de voorzijde een grote metalen pompon, een lange metalen lis met knoop om de cocarde vast te houden en een verkleinde uitvoering van de gekruiste kanonnen met de kroon. Gelukkig werd dit hoofddekseel in 1856 wat opgefleurd door de invoering van een afhangende vlam van rood kemelshaar.

Voor de officieren was deze schako van blauw laken met het garnituur van verguld metaal, een gouden galon om de bovenrand en een koordje van gouden bouillons boven langs de klep. In dagelijkse en marschtenue was ook deze schako met een overtrek van zwart wasdoek, waarbij alleen de metalen pompon en het koordje langs de klep zichtbaar waren. Het was gebruikelijk voor de officieren om dan een licht schako van bordpapier met overtrek te dragen. En dan moest dat overtrek er quasi nonchalant gekreukeld uitzien. De gehele tendens was trouwens om er zo "Frans" mogelijk uit te zien, b.v. met de pantalon zeer wijd ter hoogte van de knieën en smal op de enkels, zoals de officieren van de Chasseurs d'Afrique.

En nu de kortejas maar met de rode kwasten!

Het jaar 1866 bracht opnieuw een grote uniformverandering met een schako, die weer iets lager was. Deze was m.i. beslist een verbetering ten opzichte van het model 1854. Behalve het gebruikelijke garnituur zoals de lis met knoop en de gekruiste kanonnen, had deze schako een koperen stormketting met leeuwenkoppen zoals eertijds in 1823. Verder een rode bolvormige pompon met een afhangende pluim van zwart paardenhaar.

De rok, die sinds 1823 vrijwel onveranderd was gedragen, moest nu plaats maken voor een kortejas van het model als voor de infanterie. De zwarte kraag met rode biezen was gebleven, maar de opslagen waren nu van dezelfde stof als de kortejas, puntig gesneden en afgezet met een rode bies. Op de schouders gevlochten passanten van rood koord met op die ter linkerzijde een kneveltje voor het vastmaken van de rode halssnoer met 2 dito kwasten. De rijbroeken, die nu door alle veldartilleristen gedragen werden, waren naar Frans voorbeeld zodanig met leer bezet, dat men wel over pseudo-laarzen sprak. Het was misschien wel praktisch maar niet bijzonder elegant.

Het deed wel vreemd aan om de onbereden kanonnières met hun korte sabeltjes te zien rondlopen met deze stoer uitziende rijbroeken en sporen.

Tot 1880 droegen de beredenen nog de patroentas met bandelier, maar deze verviel met de invoering van de revolver. Deze werd, met een rood revolverkoord om de hals, gedragen in een revolvertas, die aan de koppel was bevestigd.

De officiersuniform, in snit gelijk aan die van de manschappen, had natuurlijk de zwartfluwelen kraag. In verband met de nieuw ingevoerde rangdistinctieven, was de kraag voor de hoofdofficieren geheel met goudgalon belegd. De schouderpassanten en het bijbehorende kneveltje waren van goud.

Nu de epauletten als rangonderscheidingsteken vervallen waren, werd het ons zo goed bekende systeem van sterren al of niet in combinatie met goudgalon ingevoerd. Daarnaast werden de rangen nog onderscheiden door de soort en aantal kwasten aan het hals snoer. De kolonels droegen vier kwasten van gouden bouillons. twee aan twee naast elkaar, de luitenant-kolonels 2 gouden en 2 zilveren, de majoors 3 gouden en de kapiteins 2 gouden kwasten van bouillons. De luitenants droegen kwasten van torsaden, de eerste luitenants drie en de tweede luitenants twee. De halssnoeren zelf waren voor alle rangen van gouden koord. Naast de donkerblauwe pantalons droegen de officieren van de Veldartillerie sinds 1871 een rijbroek met hoge laarzen.

De schako was voor de officieren van laken met de bal en het overige garnituur van verguld metaal. In grote tenue een pluim van afhangende zwarte hanenveren.

Ten slotte nog iets over de giberne. Deze werd 17 februari voor alle officieren van de Veld- en Vestingartillerie afgeschaft. Wat was nu het verschil in kleding tussen de Veld- en Vestingartillerie? De vestingartilleristen waren gekleed als de onbereden kanonnières van de Veld, droegen de gewone pantalon en nimmer de rijbroek. Ook in de overkleding was er een verschil:

de Veldartilleristen droegen een overjas met overtrokken knopen en een lakense band om het middel, de manschappen van de Vestingartillerie een kapotjes van het model als voor de infanterie met koperen knopen.

In de uniformering van de officieren bestonden geen verschillen, behoudens dan de rijbroek met laarzen voor de bereden officieren.

En nu de Rijdende Artillerie ...

Keren wij even terug naar het jaar 1841. Toen werd - in lijnrechte tegenstelling met de algemene tendens tot versobering - aan de Rijdende Artillerie de kleurrijke en kostbare uniform gegeven, die het Korps al spoedig de naam zou bezorgen van
G e l e R i j d e r s.

Hoe kwam men eigenlijk op het idee een dergelijke drastische uniformverandering te gelasten? Had de Koning misschien spijt, dat hij zijn Regiment Huzaren No 6 zo maar veranderd had in een regiment lanciers? {De Inspecteur van de cavalerie was daar in 1935 nog boos overal Hoogstwaarschijnlijk zal de toenmalige Minister van Oorlog, F.C. List, die ééns commandant geweest was van de Rijdende Artillerie van de Garde onder Lodewijk Napoleon, wel nostalgische herinneringen hebben gehad aan die tijd.

Hoe het ook zij, de Rijders kregen hun schilderachtige uniform, die met slechts enkele onbelangrijke wijzigingen thans nog in ceremoniële tenue gedragen wordt.

Iedereen kent deze uniform: de donkerblauwe dolman met gele tressen en galons en 5 rijen koperen knopen.

Verder de hoge kolbak met rode zak, gele kwast en vangsnieren, koperen stormketting met leeuwenkoppen.

De huzarensjerp bestaande uit 3 strengen van rood saaiënkoord met 3 maal 4 gele langwerpige knopen en eindigend in een dubbel rood snoer met gele kwasten.

Giberne en sabeltas droegen beide de gekruiste kanonnen met de kroon op het blad. De gibernebandelier en de koppel met ahangriemen waren oorspronkelijk van wit leer, na 1860 echter zwart. De kleine tenue was natuurlijk veel eenvoudiger, een donkerblauw stalbuis en een stalmuts van het algemeen ingevoerde model, met gele biezen, kwastje en granaat. Bij slecht weer een donkerblauwe manteljas.

Voor de onderofficieren bestond de kleine tenue uit een dolman met tressen en galons van donkerblauw kemelhaar en de normale koperen knopen.

Alleen de meester-werklieden, de opperwachtmeester-vuurwerker en de miliciens werden niet waardig gekeurd al dit fraais te dragen. Zij moesten zich tevreden stellen met een uniform zo ongeveer als de veldartilleristen, echter met donkerblauwe kraag en opslagen en gele biezen. Hierbij de schako zoals bij de Veldartillerie.

Voor de miliciens duurde deze discriminatie niet lang, maar de meester-werklieden mochten b.v. in 1854 zelfs de kanonnen met de kroon niet meer op de schako dragen en moesten zich met een granaat van geel koper tevreden stellen.

De officieren droegen in grote tenue alle tressen, galons en snoeren in goud; de sjerp van oranje zijde met gouden knopen, koorden en kwasten. Deze laatste werd in 1851 door een sjerp, geheel van oranje zijde, vervangen.

Doch dit alles betekende nog niet de grootste pracht. Bij plechtige gelegenheden mocht bij de grote tenue te voet en niet voor het front van de troep nog een pantalon met dubbele gouden galons naast de gele streep in de zijnaden gedragen worden. Verder een sabeltas van donkerblauw laken met gouden galons omboord en met de ahangriemen, evenals de koppel en sabelriemen van geel maroquin leer belegd met goudgalon. Alle garnituur zoals sluitplaten, enz. van verguld metaal met leeuwenkoppen.

Voor de kleine tenue, wanneer de troep in stalbuis gekleed was, droegen de officieren een dolman met de tressen, galons en gewerkte knopen van donkerblauw kemelhaar.

Op de stalmuts werd de in goud geborduurde granaat op een ondergrond van rood laken gedragen.

Het meest merkwaardige aan deze uniform van 1842 is, dat er zich op de kolbak geen cocarde of cocarde-pompon bevindt.

Nu is de kolbak een hoofddeksel, waarop de gebruikelijke cocarde niet gemakkelijk is aan te brengen. De kolbaks, tot dusverre bij het Nederlandse leger in gebruik - van de trompetters der cavalerie, tamboers-majoor, sappeurs van de infanterie, muzikanten van het Regiment Grenadiers - hadden dan ook geen oranje cocarde. Op de berenmuts van de grenadiers, een vergelijkbaar hoofddeksel, had men echter aan de linkerzijde een oranje cocarde-pompon aangebracht.

Het Regiment Rijdende Artillerie was dus het enige onderdeel, dat in zijn geheel geen oranje cocarde droeg.

Het is misschien niemand opgevallen, want het heeft meer dan 20 jaar moeten duren eer hierin verandering gebracht werd.

Het verhaal gaat, dat het de Koning tijdens een audiëntie was opgevallen, dat de kapitein Jhr. Ridder van Rappard en zijn officieren de cocarde misten. "Hoe nu", vroeg Z. M., "heeft de Rijdende Artillerie geen pompon?" En toen het antwoord ontkennend luidde "De Rijdende Artillerie zal haar cocarde hebben". Het gevolg was, dat bij K. B. van 27 maart 1865 een oranje cocarde-pompon op de kolbak werd ingevoerd. Voor de officieren was deze van oranje zijden koord, omzet met 5 rijen gouden torsade.

Verder is het wonderlijk, dat in de beschrijving van de officiersdolman met geen enkel woord gerept wordt over de versiering met figuurtres langs de verschillende galons, speciaal die van de mouwen.

Deze zijn identiek met die van de officiersdolman van het in 1841 opgeheven Regiment Huzaren No 6.

Hetzelfde geldt voor de versieringen op de klein-tenue dolman van de officieren.

Ook over de PELSKNOOP is in geen enkele officiële beschrijving van de uniform iets te vinden, hoewel deze van meet af aan gedragen is. Dit versiersel had nu geen enkele functie meer, aangezien er geen loshangende pels bij deze uniform behoorde.

De Artillerie van het Limburgsche Bondscontingent. 1842-1855

Dit artikel zou niet volledig zijn, wanneer niet enkele regels gewijd zouden worden aan de Artillerie van het Limburgsche Bondscontingent.

Bij het Tractaat van Londen was de helft van de provincie Limburg aan Nederland toegewezen en dat bracht militaire verplichtingen ten aanzien van de Duitse Bond met zich mede. Nederland had een contingent, bestaande uit een bataljon infanterie, een escadron cavalerie en een compagnie artillerie - de 4e compagnie van het 1e Regiment Artillerie - ter beschikking van de Bond te stellen.

Deze onderdelen, bekend als het Limburgsch Bondscontingent, waren geheel anders gekleed dan de rest van het leger.

De uniformen waren vrij modern voor die tijd, misschien heeft men hiermede wel een proef willen nemen voor een eventuele uniformverandering van het gehele leger.

Voor de compagnie Artillerie bestond de uniform uit een donkergroene wapenrok, die tot even boven de knie reikte, met twee rijen van 7 witmetalen knopen van het model als voor de artillerie. Staande gesloten kraag van karmozijnkleurig laken, spitse opslagen van dezelfde stof als de wapenrok met karmozijnkleurige biezen. Tevens karmozijnkleurige biezen langs de vóóren achterpanden, langs de zakkleppen en langs de twee koppelpassanten op de heupen. Op de schouders epauletten van witte katoen met dito passenten, alles gevoerd met karmozijnkleurig laken.

Lichtblauwe pantalon met karmozijnkleurige biezen in de zijnaden; voor de beredenen een rijbroek in dezelfde kleuren.

De schako was als die voor de artillerie van het leger, de cocarde echter zwart, de pompon karmozijnrood en het garnituur van wit metaal. De kwartiermuts was donkergroen met karmozijnrode biezen, kwast en granaat. Het leerwerk was van het model als bij het leger, het garnituur van de patroontas en de bandelier was hier van wit metaal.

De officieren droegen de wapenrok als voor de troep met zilveren knopen en epauletten.

Patroontas en bandelier met zilveren garnituur; in kleine tenue met een zwart overtrek, bezet met kleine uniformknoopjes. Buiten dienst mochten zij voor gala een donkergroene rok met lange panden en karmozijnrode uitmonstering dragen.

Hierbij een lichtblauwe pantalon met aan weerszijden van de bies op de zijnaden een zilveren galon.

Voorts buiten dienst een tweepuntige steek met een pluim van zwarte afhangende havenveren. Hoewel de cocarde voor het contingent zwart was, werd door de officieren toch de oranje sjerp gedragen.

De laatste "blauwe" periode

Gedurende het tijdvak tussen de troonsbestijging van Koningin Wilhelmina en 1912, het jaar waarin de grijze kleding bij het leger werd ingevoerd, werden nog enkele belangrijke wijzigingen in de uniformering gebracht.

Het begint al in 1895 met de invoering van de tolpa als hoofddekseel bij de Veldartillerie. Hoe men er toe gekomen is om een dergelijke hoofdtooi, die qua stijl meer thuis hoort in het leger van een Balkonvorstendommel, aan de "Veld" te geven, blijft een raadsel. Was men jaloers op de Belgische collega's, die reeds geruime tijd een dergelijke muts droegen of voelden de bereden artilleristen zich ten achtergesteld bij de andere bereden wapens, die alle een hoofddekseel van bont droegen?

Achteraf bleek het nog niet eens zo praktisch te zijn. Met de harde stijve rand drukte het zwaar op het hoofd en het bood geen voldoende bescherming voor de ogen tegen zon en regen.

Toch hebben aan de andere kant vele artilleristen nog jaren lang nostalgische gevoelens gehad ten aanzien van de tolpa.

Hoe zag deze er nu precies uit?

Het was een vrij laag ovaal rond hoofddekseel, 13 cm hoog, van zwart zeehondenvet, zonder klep. Behalve de gekruiste kanonnen en kroon en een stormketting met 3 leeuwenkoppen ter bevestiging van deze laatste, bestond de versiering uit een rode cocarde-pompon met in grote tenue een rechtopstaande pluim van rood paardenhaar. Een oranje cocarde ontbrak evenals op de kolbak van de Rijdende Artillerie in 1842.

De officieren hadden daarentegen wel een cocardepompon van oranje zijde, omwonden met gouden torsade. Voor de officieren was de pluim hoger dan de tolpa zelf, n.l. 14 cm, de peer omvlochten met gouddraad.

De tolpa werd officieel afgeschaft en vervangen door een donkerblauwe kepi met staande pluim van zwart paardenhaar in 1910, maar bleef bij sommige onderdelen nog zeker tot 1915 gedragen. Verder werd bij de Veldartillerie nog een blauwe manteljas met losse mantel ingevoerd. Deze laatste mocht ook afzonderlijk gedragen worden en dat bepaalde het uiterlijk van de stukrijder op zijn Zondags; kortejas, tolpa, lange sabel en de mantel zwierig over de schouders gedragen. Vergeet daarbij vooral de smetteloos witte zeemlers handschoenen niet.

Een verder merkwaardige nieuwigheid was de officieren-sjerp van het model als voor de officieren van de cavalerie. Deze was voor de veldartilleristen niet bepaald in stijl met de korte jas. Tot 1905 bleef de uniform nu ongewijzigd, maar toen vond er een belangrijke modernisering van de kleding plaats.

Eerst kregen de officieren een tuniek met één rij knopen, zwart fluwelen kraag met dito biezen en zwartlakense schouderbedekkingen met de in goud geborduurde kanonnen en kroon. Dit praktische, en door zijn eenvoud bij de officieren zeer geliefde, kledingstuk werd na de invoering van de grijze kleding nog zelfs tot in de twintiger jaren "afgedragen".

Een jaar later werd voor de troep ook een tweetal tunieken van dezelfde snit ingevoerd. Die voor de grote tenue had een zwarte kraag met rode biezen, voorts rode biezen langs de opslagen en het linkervoorpand. De rode gevlochten schouderpassanten en de halssnoeren met

kwasten vervielen om plaats te maken voor platte schouderbedekkingen van zwart laken met rode bies en op het blad de gekruiste kanonnen met kroon van geel metaal.

De tweede tuniek was geheel van blauw laken zonder biezen en met als enig onderscheidingsteken het regimentsnummer, geborduurd in rode saai, ter weerszijden van de kraag. Op de borst twee buitenzakken met klep. Verder werd de lange rijbroek vervangen door een korte, met leer bezette rijbroek en beenkappen.

Bij de Rijdende Artillerie was vrijwel niets veranderd, terwijl bij de Vestingartillerie in het begin van deze eeuw de schako vervangen werd door een kepi, zoals die later bij de Veldartillerie ingevoerd zou worden. Verder werd ook hier de tuniek voor grote en kleine tenue ingevoerd.

Reserve officieren

Intussen hadden ook de reserve-officieren hun intrede in het leger gedaan.

Zij waren gekleed als de beroepsofficieren, maar toch moest er een klein onderscheid tussen beide categorieën worden aangegeven in de uitmonstering.

De cocardepompon van de tolpa en de kepi waren, evenals de bal, lis en de knoop van de schako, zilver in plaats van goud. De schouderbedekkingen van dooreengevlochten gouden en zilveren koord.

Bij de later ingevoerde klein-tenue tuniek waren de geborduurde kanonnen en kroon op de schouderbedekkingen eveneens zilver. De kornetten en vaandrags waren gekleed als de adjudant-onderofficieren; zij droegen in plaats van het gebombeerde knoopje een gouden lis aan weerszijden van de kraag. Verder op de kraag van de overkleding de dubbele lis met het knoopje van de adjudant-onderofficieren maar in tegengestelde metalen, d.w.z. de lissen zilver en het gebombeerde knoopje goud.

De aspirant-kornetten en vaandrags droegen de manschappen-uniform met op de kraag lissen als voor de kornetten, respectievelijk vaandrags, van oranje zijde.

Bij de Rijdende Artillerie was voor de reserve-officieren de torsade van de cocardepompon en de knevel tot het vastmaken van het halssnoer van zilverdraad in plaats van goud.

De kornetten en aspirant kornetten droegen de hierboven beschreven lissen op de kraag van de dolman. Daardoor kwam de platte tres aan de vóór- en bovenzijde van de kraag te vervallen.

De kornetten droegen het halssnoer en vangsnoeren als voor de adjudant-onderofficier goud, gemengd met gele zijde.

Op 7 september 1912 viel het besluit

Op deze gedenkwaardige dag werd bij K.B. grijze kleding voor de landmacht vastgesteld. De z.g. "grijze periode", die tot 1940 zou duren, brak aan.

Aangezien de voorgeschiedenis en het verloop van dit tijdvak uitvoerig in Armamentaria 3 is behandeld, kan hier volstaan worden met het belichten van enkele punten, die voor de uniformering van de artillerie van belang zijn.

Bij het ontwerpen van de nieuwe grijsgroene uniformen had men manmoedige pogingen gedaan om nog iets van de oude glans en van de traditie te behouden. Zo was dan de traditionele "gele ridders"-uniform als grote en ceremoniële tenue bij de Rijdende Artillerie gehandhaafd, terwijl in veldtenue de kolbak, de giberne en de sabeltas nog bij de grijze veldjas en rijbroek gedragen bleven.

De Veld- en Vestingartillerie behield de zwarte uitmonstering met de rode biezen.

Dit was vrijwel de enige verbinding met het verleden. De hoofddeksels, die toch voor een belangrijk deel het uiterlijk van de soldaat bepalen, waren alle nieuw.

De schako met vóór- en achterklep, in de wandeling het "brandemmertje" genaamd, de platte pet voor de officieren en onderofficieren en de nieuw-model veldmuts.

De officieren kregen nu in plaats van het halssnoer de giberne, die in 1882 afgeschaft was, weer terug.

Het was de bedoeling geweest om de overgang van de blauwe naar de grijze kleding uit te strekken over een periode van ongeveer 10 jaar, maar het zou anders lopen.

Mobilisatie

De gebeurtenissen van 1914 en de mobilisatie van onze strijdkrachten versnelden het overgangsproces in hoge mate, zodat tegen het einde van de mobilisatie in 1918 vrijwel het gehele leger in de grijze uniform gestoken was.

In de jaren tussen 1914 en 1918 zag men echter de meest schilderachtige combinaties van blauwe en grijze uniformstukken. Blauwe tunieken met grijze rijbroeken, sommige onderdelen nog met de tolpa, andere met de grijze schako, blauwe overjassen en grijze mantels, grijze en blauwe kepi's afgewisseld met grijze veldmutsen. Foto's uit dit tijdvak zijn voor de uniformkundige uiterst boeiend.

Ondanks de grote aanmaak van grijze kleding, had men nog enorme voorraden blauwe uniformen, zodat zelfs in de jaren 1939-40 er nog onderdelen rondliepen met blauwe overjassen uit de periode van vóór 1912.

Inmiddels had in deze zelfde periode en de "twintiger jaren" een verdere onttakeling van de uniformen plaatsgevonden. Het goedbedoelde maar onpractische "brandemmertje" moest plaats maken voor een lelijke, slecht gemaakte grijze kepi, de zwarte uitmonstering moest verdwijnen al bleven de rode biezen gehandhaafd: de knopen van geel metaal met de leeuw van het Rijkswapen werden eerst vervangen door met stof overtrokken knopen, later weer door bronzen met de leeuw. De platte pet voor de officieren moest eveneens wijken voor de grijze kepi.

Gelukkig kwamen er ook enige lichtpunten. In 1924 werd voor de officieren en onderofficieren een zwarte uniform met bijbehorende kepi als geklede en ceremoniële tenue ingevoerd, waarbij voor de officieren de zwartfluwelen kraag weer in ere werd hersteld. De knopen waren aanvankelijk nog van het model met de leeuw van het Rijkswapen, maar in 1934 werden vergulde knopen met gekruiste kanonnen toegestaan.

In het laatst van de dertiger jaren werden nog allerlei proeven genomen ten einde te komen tot een practischer en tevens iets aantrekkelijker kleding, maar vóór deze geleid hadden tot de invoering daarvan brak de tweede wereldoorlog uit. En zo moest ons leger de beproevingen van mobilisatie en oorlogsdagen doorstaan in een uitermate ongemakkelijke en slecht zittende kleding.

Het grijs wordt khaki

Nog voor de bevrijding had de regering te Londen al een voorlopig kledingvoorschrift voor de Koninklijke Landmacht doen samenstellen. Aangezien men zich zeer wel bewust was, dat men bij de wederoprichting van het leger voornamelijk op hulp van het Verenigd Koninkrijk aangewezen zou zijn, werd dit kledingvoorschrift gebaseerd op de in het Britse leger in gebruik zijnde modellen.

Het werd dus khaki, uiteraard met Nederlandse onderscheidingstekens.

Het ligt niet in het bestek van dit artikel om uitgebreide beschrijvingen van deze uniformstukken te geven. Evenmin van de vele veranderingen, die in de uniformering aangebracht zijn gedurende de eerste jaren na de bevrijding.

Wel zal getracht worden een beeld te geven van de onderscheidingstekens van de artillerie uit de na-oorlogse jaren.

Het begon zeer eenvoudig. Op de jas dagelijkse tenue droegen de officieren van de artillerie volgens het kledingvoorschrift 1944 zwartfluwelen kraagpatjes. Hierbij wordt nog opgemerkt, dat de mogelijkheid bestaat, dat de Intendance misschien geen fluweel kan verstrekken en dat men zich dan tevreden moet stellen met patjes van zwart laken. Op deze patjes werden dan de rangdistinctieven volgens het oude Nederlandse systeem gedragen.

Na de bevrijding verscheen hier te lande het eerste voorschrift voor de onderscheidingstekens in november 1946.

Hierin kregen de kraagpatjes rondom ponceaurode biezen. Dezelfde traditionele kleurencombinatie werd ook gebruikt in de ondergrond van de baretgespen en in de korpsonderscheidingstekens op de bovenmouwen van de veldblouse, de z.g. naambordjes. De baretgespen droegen het oude embleem van de gekruiste kanonnen met de kroon voor de Veld- en Rijdende artillerie; voor de Pantserdoelartillerie met de toevoeging van een slank projectiel en voor de Luchtdoelartillerie met een horizontale propeller."

Op de schouderbedekkingen voor de eerste twee wapens een zeshoekig plaatje van messing met de wapenemblemen; voor de luchtdoelartillerie was dit plaatje achtkantig.

Op de zomertenuue werden de zwarte patjes met de rode blezen op de schouderbedekkingen gedragen als ondergrond voor de rangdistinctieven.

Voor geklede en ceremoniële tenue werd voorlopig de oude vooroorlogse geklede tenue toegestaan.

Sindsdien werden verschillende zaken weer veranderd.

De Rijdende Artillerie werd volgens het kledingvoorschrift van 1944 onderscheiden door een gele bies aan de onderzijde van het kraagpatje en later door patjes van Nassaus blauw met gele biezen, welke kleuren ook voorkwamen op de ondergrond van de baretgespen en op de korpsonderscheidingstekens.

Bij K. B. van 1 juli 1950 werd bepaald, dat het Korps geacht werd met ingang van 15 april 1946 te zijn opgeheven, waardoor deze onderscheidingstekens weer kwamen te vervallen.

Ook de patten met de korpsonderscheidingstekens, de naambordjes, behoorden in 1953 tot het verleden.

Het khaki moest plaats maken voor olijfbruin en het grove "Tweed" veranderde in het fijne "Barathea", maar de uitmonsteringskleuren bleven gelukkig dezelfde, al werd het gehele systeem van wapen- en rangdistinctieven veranderd.

Hoe is het nu, na 300 jaren, met de traditie gesteld?

Laat ons beginnen met de distinctieven op de veld- en dagelijkse tenue.

Hier worden de overkruis liggende kanonnen met de kroon op de zwarte kraagpatjes met ponceaurode biezen gevoerd. De rangonderscheidingstekens worden nu gedragen op de schouderbedekkingen. Tezamen met de baretgespen en de ondergrond daarvan, waarin dezelfde emblemen en kleuren verwerkt zijn, vormen deze onderscheidingstekens een voldoende duidelijke voortzetting van een meer dan 150 jaar oude traditie.

Daarnaast het nieuwe model geklede tenue, waarbij een man of meer geslaagde poging gedaan is om de korte jas uit het tijdperk van 1866 tot 1906 weer te doen herleven.

Hoewel het toe te juichen is, dat de Artillerie zich hierdoor onderscheidt van de andere wapens en dienstvakken, moet men toch enkele bedenkingen hebben tegen details in de uitvoering.

In het algemeen kan men bezwaren hebben tegen de kleur van de geklede tenue. Het traditionele donkerblauw is in de periode tussen de beide wereldoorlogen al verschoven in de

richting van "zwart-blauw, nagenoeg zwart" en nu is men nog een stapje verder gegaan door zwart voor te schrijven.

Zwart is een doodse kleur - eigenlijk géén kleur - die voor uniformkleding hoogst ongebruikelijk is. Bovendien wordt in dit geval het eertijds zo fraaie contrast tussen het kledingstuk zelf en de zwartfluwelen uitmonstering weggenomen.

De kraag heeft eigenlijk geen wapenembleem nodig; het zwarte fluweel met de ponceaurode biezen was van oudsher kenmerkend genoeg voor de Artillerie.

Ook de plaatsing van de knopen is minder gelukkig. Hierdoor doet de jas meer denken aan een soort ulanka dan aan het oude model korte jas. Ten slotte is het te betreuren, dat de zakkleppen op de achterpanden, hoewel in de juiste vorm gesneden, niet voorzien zijn van rode biezen. Dit zou meer in overeenstemming zijn met de traditie.

De pet met de zwartfluwelen band en rode biezen wekt gelukkig evenals de broek met de brede rode biezen, minder critische reacties op.

Uit het oogpunt van traditie is het zeer verheugend, dat het dragen van de giberne weer toegestaan is.

Het trompetterskorps

Nu het wapen een trompetterskorps, compleet met ceremoniële tenue-uniformen rijk ie, moeten hieraan ook enkele regels gewijd worden.

Deze ceremoniële tenue is van dezelfde snit als die voor de officieren, vanzelfsprekend zonder de fluwelen doch met een zwartlakense kraag versierd met de traditionele gele of gouden trompettersgalons.

Als hoofddeksel de tolpa met rode pluim, stormketting en het artillerie-embleem in geel metaal. Maar ook de rode schouder-bedekkingen en het halssnoer met de rode kwasten en ten slotte nog de losse mantel doen terugdenken aan de tijd rond 1900.

De kapelmeester draagt de uniform van adjudant-onderofficier met het halssnoer en kwasten van goud gemengd met rode zijde. In het "eerste grijs" zijn de muzikanten te onderscheiden door de klaverbladen met gele of gouden galons op donkerbruine ondergrond en de witte koppel.

De "Gele Ridders" weer in oude glorie

De Rijdende Artillerie, die per 15 april 1946 opgeheven was, herleefde gelukkig weer op 15 januari 1963 in de 11e Afdeling Veldartillerie, die toen de 11e Afdeling Rijdende Artillerie genoemd werd.

Dit heuglijk feit ging vergezeld van de vervanging van de baret door de blauwe veldmuts, die nagenoeg van hetzelfde model was als die van 1842. Het belangrijkste verschil is, dat thans in plaats van de geborduurde granaat, de overkruisliggende kanonnen met kroon op de voorklep zijn aangebracht.

Verder werden nieuwe kraagpatjes, donkerblauw met in het midden een tweetal gele biezen, die boven de kroon van het artillerieembleem een ronde lus vormen, ingevoerd.

Voorts werd de oude ceremoniële tenue weer in ere hersteld, zodat bij plechtige gelegenheden weer een saluutbatterij kan worden bemand, die in uiterlijke schoonheid kan wedijveren met die van de Britse Royal Horse Artillery.